

MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA TRONG TÍNH HẤP DẪN

Cho đến nay đã có nhiều người bàn về tính hấp dẫn của vở diễn. Theo tôi, bàn về tính hấp dẫn của vở diễn cũng chính là nói tới chất lượng của vở. Một vở diễn được coi là hay, có chất lượng, thể tất nó phải có sức hấp dẫn. Tính hấp dẫn không phải là mục đích của bản thân nghệ thuật, nhưng là phương tiện quan trọng để vở diễn dễ dàng tiếp cận với khán giả.

Sức hấp dẫn chân chính của vở diễn trước tiên nằm trong tính nhân văn của tác phẩm, nằm ở sự mới mẻ của vấn đề về nội dung cũng như hình thức nghệ thuật. Một vở diễn hay không thể không chứa đựng những tư tưởng. Những tư tưởng trong nghệ thuật phải được bắt nguồn từ những hình tượng sinh động, có sức cảm hóa cao. Để truyền đạt những tư tưởng đó trong cuộc sống, trước hết tác phẩm phải có sức hấp dẫn. Nếu thiếu tính hấp dẫn thì làm sao tạo được sức mạnh lôi cuốn hàng trăm hàng nghìn con người cùng một lúc đi đến nhà hát.

Rõ ràng chúng ta đã nhìn thấy sự cố gắng đó ở một số vở trong những năm vừa qua. Song lại không phải là sự cố gắng gây sức hấp dẫn ở bên trong bản thân những vấn đề như đã nói trên, mà là sự cầu cứu dăm ba nét hoa lá màu mè từ bên ngoài.

Trong thực tế, hoạt động sân khấu có những tác phẩm mang nội dung tốt nhưng không thu hút được khán giả bởi thiếu sự hấp dẫn. Ngược lại, có khá nhiều vở diễn, những người sáng tác, đạo diễn và diễn viên đã tạo nên việc chiếu theo thị hiếu của quần chúng với mục đích doanh thu. Bất cần rằng mình đã truyền giao cái gì, tư tưởng gì, có ý nghĩa hay vô vị đến người xem. Cách làm này đã hạ thấp vai trò của nghệ thuật và thực sự đã biến nghệ thuật thành một thứ “tráng miệng sau bữa ăn chiều”. Tất nhiên, Brecht có lý khi nhận định “chức năng của nền sân khấu là giải trí. Đó là chức năng cao cả nhất mà chúng ta đã tìm thấy

cho sân khấu”. Không ai trong mỗi chúng ta lại quá rảnh rỗi đi đến nhà hát để nghe rao giảng những đạo lý nhạt tẻch hay để tự nâng cao nhận thức của mình. Nhưng một vở diễn hay, sau khi xem bao giờ cũng buộc chúng ta phải suy nghĩ về những gì diễn ra trên sân khấu. Những bài học mà tác giả định gửi gắm làm cho chúng ta khác gì so với lúc trước khi bước vào nhà hát. Đó là những vở diễn có sức mạnh cảm hóa chúng ta, đem lại cho ta sự khôn ngoan hơn trong cách sống, giàu có hơn về tâm hồn và điều quan trọng nữa là có “gu” hơn. Xtanixlapxki đã từng nói: “Người khán giả đi đến nhà hát là để giải trí, nhưng khi ra về mang theo suy nghĩ”.

Sự hấp dẫn của vở diễn cũng có năm bảy loại khác nhau bởi cách hiểu và mục đích không giống nhau. Có những vở diễn đề cập đến những vấn đề đang là thời sự nóng hổi hiện nay tuy hình tượng nghệ thuật chưa cao, chưa xây dựng được những nhân vật chân thực điển hình. Nhưng vấn đề đặt ra là một vở diễn không phải chỉ để giải quyết những vấn đề trước mắt, có tính chất tuyên truyền kịp thời như một bài báo mà phải làm sao lưu giữ những tiết mục ấy trong dàn kịch mục hàng chục năm hoặc hơn nữa nếu đó là những tác phẩm nghệ thuật thực sự. Bộ phim do Sácli Sáplín đóng đã qua một thời gian khá dài, được chiếu đi chiếu lại nhiều lần mà đến nay người xem vẫn thích thú. Khi ta đọc lại những tác phẩm cổ điển đã qua hàng thế kỉ mà những nhân vật ấy, sự kiện ấy vẫn làm cho chúng ta xao xuyến, rung động. Tất nhiên để đạt được kết quả đó, khó khăn vô cùng nhưng chẳng lẽ chúng ta lại chịu khoanh tay!

Vậy tính lâu bền của tác phẩm nằm ở đâu? Sự bền vững đó làm thế nào để có được?

Văn học đã phản ánh đời sống rất tốt. Nhưng sự phản ánh không phải bằng sự thông tin như báo chí hay mang tính quy nạp như triết học, mà bằng những đặc trưng riêng của nó, bằng *hình tượng văn học*. Đã từ lâu, văn học vẫn giữ độc quyền miêu tả sâu sắc và tinh vi tâm hồn con người. Vậy ngày nay sân khấu phải làm gì để đòi lại quyền đó. Muốn làm được điều đó phải có những vở diễn được xây dựng bằng hình tượng sân khấu. Như trên đã nói, hiện nay có nhiều vở diễn được

công chúng đón nhận bởi sự nói thẳng, nói thật, nói phụ họa những điều họ đang quan tâm. Thế nhưng, các vấn đề đó qua đi, những điều bức bối không còn tồn tại nữa mà hình tượng trên sân khấu lại mờ nhạt, thì liệu sự hấp dẫn của vở có còn hay không? Muốn tạo được sự rung động có sức sống mãnh liệt cho khán giả, tạo được sự trường tồn cho vở diễn, đòi hỏi tác phẩm phải mang tính nhân văn v.v...

Muốn có được một vở diễn hấp dẫn thực sự, đòi hỏi người nghệ sĩ một khả năng khám phá vô tận, khám phá xã hội, khám phá con người. Sự sáng tạo bao giờ cũng đòi hỏi phải tinh tế, công phu đến từng chi tiết, không thể là thứ hấp dẫn dễ dãi, giả tạo, trống rỗng.

Không phải vở diễn hấp dẫn nào cũng có chất lượng mà vấn đề đặt ra là hấp dẫn ai, hấp dẫn đối tượng nào? Trong nghệ thuật sân khấu cũng như trong tất cả lĩnh vực khác, tính hấp dẫn đều có giới hạn của nó. Một vở diễn hoặc một tác phẩm hay bao giờ cũng có đối tượng phục vụ nhất định. Gần đây vở diễn *Người khách cuối cùng* được lớp khán giả có trình độ và những người làm nghề tâm đắc. Nhưng cũng không ít khán giả chê khô quá, lí trí quá và rõ ràng vở diễn đó vé bán sẽ không chạy. Cũng có vở diễn mà những người làm nghề không sao chịu đựng được, ấy thế mà được nhiều khán giả kém nhận thức hết lời ca ngợi v.v... Nếu người nghệ sĩ chỉ nhằm phục vụ đối tượng khán giả có trình độ văn hóa thấp thì nhất định sẽ không còn gây hứng thú cho lớp khán giả tiên tiến nữa và làm cho họ ngày càng xa lìa chúng ta. Nhưng ngược lại nếu những vở diễn lấy khán giả tiên tiến làm đối tượng, thì cũng sẽ làm thỏa mãn cả khán giả có trình độ thấp. (Bộ phim *Bạch tuộc* chứng minh rõ điều đó). Chỉ có nâng cao khán giả mới nâng cao được chất lượng của vở diễn và ngược lại. Ở những nước có nền sân khấu tiên tiến giữa sân khấu và khán giả bao giờ cũng có sự hòa điệu tuyệt vời và sự đòi hỏi lẫn nhau nghiêm khắc nhưng vai trò chủ động bao giờ cũng thuộc về sân khấu, thuộc về người nghệ sĩ, người sáng tạo.

Để có được vở diễn hấp dẫn thì trách nhiệm sẽ thuộc về ai? Sân khấu là môn nghệ thuật tổng hợp bao gồm nhiều yếu tố, vì vậy để nâng cao tính hấp dẫn của vở diễn không chỉ dừng lại giải quyết ở một số

yếu tố cần thiết nào. Có những giai đoạn do cách nhìn lệch lạc, người ta có thể quy hết vào một yếu tố nào đó làm nên sự thành bại của vở. Khẳng định vị trí quan trọng của kịch bản thì rõ ràng là đúng đắn. Nhưng có thời kỳ người ta lại nghĩ rằng nếu kịch bản đã hay thì chỉ cần một đạo diễn trung bình với những diễn viên nghề nghiệp không cần phải điều luyện miễn là xinh tươi; thế là cũng có thể tạo được sức hấp dẫn nhất định cho vở diễn. Chính nguyên nhân ấy dẫn đến sự thất bại. Nhưng người ta không nhìn ra, mà vội vàng đổ lỗi cho kịch bản. Ngược lại có giai đoạn người ta lầm tưởng rằng vở diễn muốn gây được sức hấp dẫn với công chúng thì chỉ cần sự khéo léo của đạo diễn lồng vào nội dung kịch bản những mảng miếng tân kỳ.

Đạo diễn như người có được chiếc chìa khóa vàng “để mở cửa đi đến vinh quang, không cần đến kịch bản hay, diễn viên giỏi nghề”. Thật đáng tiếc, sự lầm tưởng này không chỉ ở những người phụ trách các đoàn mà có khi chính một số đạo diễn đã tự đánh lừa mình, và làm hỏng mình trước những vinh quang giả tạo đó và cũng vì thế họ đi tìm kiếm một số kịch bản có một cốt truyện có thể gây sức hấp dẫn, rồi cắt chỗ nọ, thêm chỗ kia để đưa vào một số mảng miếng có sẵn. Tất nhiên kịch bản là thành tố quan trọng, làm cơ sở cho việc xây dựng vở diễn. Muốn tìm kiếm sức hấp dẫn cho sân khấu, đương nhiên đòi hỏi trước hết đối với người đạo diễn, diễn viên và các thành phần sáng tạo khác cần phải thấu hiểu kịch bản, làm giàu có thêm cho kịch bản bằng kinh nghiệm và vốn sống của riêng mình với tư cách là người sáng tạo thứ hai.

Cách nhìn nhận thiên lệch lúc nghiêng về kịch bản hoặc lúc nặng về đạo diễn cũng dẫn đến sai lầm, bỏ qua những yếu tố không thể thiếu như ánh sáng, âm nhạc, trang trí... Đặc biệt vai trò của người diễn viên- một yếu tố cực kỳ quan trọng tạo nên sức hấp dẫn của vở diễn- chưa được quan tâm đúng lúc, nếu không muốn nói thẳng thắn là quá coi nhẹ. Trong khi đó ở các nước tiên tiến có truyền thống sân khấu lâu đời, vai trò của người diễn viên đã được khẳng định như là một yếu tố hàng đầu gây sự hấp dẫn đối với khán giả. Sự thật là, những đêm diễn có các nghệ sĩ nổi tiếng tham gia thường thu hút được nhiều khán giả, mặc dù giá vé

cao hơn mức thường ngày và rất khó mua. Sở dĩ người ta đến nhà hát đông như vậy phần vì danh tiếng của người nghệ sĩ, phần vì đêm diễn đó chắc hẳn sẽ có chất lượng hơn. Bởi vậy trên mặt các panô quảng cáo vở diễn, tên tuổi diễn viên được tô đậm không kém gì tên các tác giả và đạo diễn. Điều này cũng dễ hiểu. Bởi lẽ diễn viên là người duy nhất đối diện trực tiếp với khán giả và thông qua nghệ thuật diễn xuất của mình, họ có nhiệm vụ truyền đạt lại những tư tưởng và cái đẹp của tác phẩm đến với người xem.

Trên thực tế phát triển của nền sân khấu nước ta, một điều thấy rõ là, các tích Chèo, Tuồng như *Quan Âm Thị Kính*, *Tuần Ty - Đào Huế*, *Tống Trân Cúc Hoa*, *Sơn Hậu*... đã trải qua nhiều thời kỳ lịch sử, nhiều thế hệ người xem và bao lớp diễn viên khác nhau mà vẫn có sức sống trường tồn. Sức sống mãnh liệt ấy đâu phải chỉ ở nội dung cốt truyện, mà còn chính ở lòng khao khát của người xem muốn thẩm định diễn viên sắm vai lần này có hay, có khác các diễn viên trước không? Một thực tế khác, có những vở diễn trên cùng một kịch bản của nhiều đoàn khác nhau được công diễn trong cùng một thời gian như *Nàng Sita*, *Nhân danh công lý*, *Tiếng hát cuộc đời*, *Đôi dòng sữa mẹ*, *Đợi đến mùa xuân*... nhưng rõ ràng sự thành công của từng đoàn không phải đều gặt hái được như nhau. Hoặc ngay vở diễn trong một đoàn nhưng lại có hai ê kíp diễn viên đảm nhiệm thì hiệu quả cũng khác nhau. Thậm chí trong một vai diễn, hiệu quả diễn xuất từng đêm cũng không giống nhau bởi còn phụ thuộc vào cảm hứng sáng tạo của người nghệ sĩ. Nhất là đối với các diễn viên chưa vững nghề, sự bấp bênh của họ rất rõ.

Để cắt nghĩa những hiện tượng trên, phụ thuộc vào nhiều yếu tố, nhưng không thể xem nhẹ vai trò diễn xuất. Người diễn viên là yếu tố tạo nên sự hiếu kỳ, thẩm định khả năng nhận thức nghệ thuật của người xem. Đó chính là đóng góp của diễn viên tạo ra sức hấp dẫn cho vở diễn. Trong diễn viên hiện nay có nhiều người không quan niệm đúng mức về vai trò độc lập sáng tạo của mình, thường ỷ vào tình huống kịch bản, dựa vào mảng miếng của đạo diễn, hoặc những thiên bẩm của mình như giọng hát hay, hình thể đẹp làm cho sự sáng

tạo nghệ thuật mờ nhạt đi. Nếu yếu tố biểu diễn không được chú ý thì không những mất đi sự hấp dẫn của vở mà còn có nguy cơ hạ thấp vai trò nghệ thuật của sân khấu, biến nghệ thuật sân khấu thành nghệ thuật xem tích trò, cốt truyện...

Những ý kiến trên đây đối với chúng ta chẳng phải là những điều mới mẻ. Nhưng do thực tế hiện nay, trong điều kiện sân khấu đang bị hiểu một cách thiên lệch, thì những lời nhắc nhở, tâm sự này đối với các bạn làm nghệ thuật có lẽ là cần thiết.